

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE SOCIOLOGIE ȘI ASISTENȚĂ SOCIALĂ

**ESTIMAREA UNUI PROFIL DE RISC ÎN PRACTICILE DE
CONECTIVITATE SOCIALĂ ȘI DE UTILIZARE A INTERNETULUI
ÎN RÂNDUL COPIILOR ȘI ADOLESCENȚILOR**

TEZĂ DE DOCTORAT - REZUMAT

CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC:

PROF. UNIV. DR. TRAIAN ROTARIU

DOCTORAND:

MONICA BARBOVSCHI

CLUJ-NAPOCA

2010

Cuprins

PARTEA 1. COPILĂRIA REANALIZATĂ ÎN CONTEXTUL RISCURILOR ONLINE – DISCURSURI ȘI REPREZENTĂRI SOCIALE

Introducere

Capitolul 1. Încadrarea discursurilor și reprezentărilor despre riscuri: perspective asupra copilului, copilăriei și a mediului online

1.1. Sociologia copilăriei– cadru teoretic pentru estimarea riscurilor și discursurilor despre riscurile întâmpinate de copii online

1.2. Discursuri și reprezentări sociale – abordare multiplă în contextualizarea temei riscurilor întâmpinate de copii online

1.3. Corelarea reprezentărilor sociale cu teoria discursului

1.4. Scop și argument

Capitolul 2. Utilizarea internetului de către copii, rețele sociale online și sociabilitate

2.1. Utilizarea internetului de către copii

2.2. Rețele sociale online

2.3. Sociabilitate în context: technofobi și techno-optimiști

2.4. Rețele sociale și sociabilitate. Implicații legate de risc

PARTEA 2. RISCURI ONLINE ȘI ÎNGRIJORĂRI LEGATE DE RISCURI

Capitolul 3. Despre risc și estimarea riscului

3.1. Tipuri de risc: Conținut, Contact, Conduită

3.2. Expunerea la conținut cu caracter explicit sexual

3.3. Prădători online

3.4. Agresiune

3.5. Riscuri legate de date personale. Dezvăluire versus disimulare

Capitolul 4. Îngrijorări legate de riscuri și mediere – părinți

- 4.1. Introducere
- 4.2. Relevanța relației părinte – copil pentru bunăstarea online a copilului
- 4.3. Griji parentale – date din Eurobarometrul Flash din 2008
- 4.4. Mediarea activităților online ale copiilor de către părinți– strategii și reglementări
- 4.5. Concluzii la preocupări și mediere parentală – cazul părinților români
- 4.6. Scurtă notă despre reflectarea în mass-media a riscurilor online

PARTEA 3. REZULTATE DIN CERCETAREA EMPIRICĂ: REPREZENTĂRI SOCIALE DESPRE COPII ONLINE ÎN ROMÂNIA CONTEMPORANĂ

Notă introductivă: argument pentru o metodologie flexibilă – explorarea transformărilor despre copii online și riscuri online

Capitolul 5. Anchetă online și offline cu respondenți copii: reprezentări sociale predominante și atitudini ale copiilor despre activități online și offline

- 5.1. Descriere
- 5.2. Date de anchetă- variabile
- 5.3. Factori de mediere
  - 5.3.1. Mediarea parentală
  - 5.3.2. Instrumente de conectivitate socială: rețele sociale online (SNS), mesagerie instant, contacte online
  - 5.3.3. Factori psihosociali
- 5.4. Activități problematice online – analize și rezultate
  - 5.4.1. Utilizarea internetului, a e-mail-ului și a mesageriei instant pentru căutarea activă de informații cu caracter sexual și de parteneri romantici
  - 5.4.2. Expunerea nedorită la materiale cu caracter sexual și la solicitări sexuale online
  - 5.4.3. Management identitar (dezvăluire și disimulare)
  - 5.4.4. Întâlniri online-offline
  - 5.4.5. Agresiune online (*Cyber-bullying*)
- 5.5. Concluzii

Capitolul 6. Ce gândesc copiii și profesorii despre riscuri online? Date din studiul calitativ

6.1. Discuție despre metode

6.2. Selecția datelor

6.3. Rezultate și analiza datelor calitative

6.4. Discuție și limitări

Capitolul 7: Discursurile decidenților și a grupurilor consultative

7.1. Percepțiile grupurilor naționale interesate cu privire la riscuri online – Discuții cu grupul consultativ român pentru proiectul EU Kids Online II (aprilie 2010)

7.1.1. Descriere

7.1.2. Date din consultările naționale

7.2 Percepțiile grupurilor internaționale interesate și a grupurilor consultative așa cum apar în mesaje mediatice și în practicile de reglementare a industriei online

7.3 Analiză lingvistică a Principiilor Comisiei Europene de Conectivitate Online Sigură

7.4. Analiză vizuală a materialelor menite să reglementeze practicile de utilizare a internetului (SaferInternet.org)

Discuție și concluzii

Bibliografie

Anexe

Cuvinte cheie: riscuri online, discursuri despre riscuri online, reprezentări sociale, copii, mediere

Rezumat

În decursul ultimului deceniu, discursul despre riscuri online a devenit din ce în ce mai nuanțat, pe măsură ce complexitatea noului mediu de comunicare și interacțiune ridică noi și noi probleme legate de siguranța utilizatorilor în diferite contexte. Nu întâmplător, conceptul de ”societate a riscului” (Beck, 1986) a devenit relevant pentru mediul online, pe măsură ce amenințările la adresa copiilor și a ”copilăriei” păreau să crească.

Pe tot cuprinsul Europei, îngrijorarea tot mai mare privind activitățile și siguranța copiilor pe Internet au generat atât recomandări rezultând din panică, precum și, mai recent, o abordare echilibrată ce încearcă să furnizeze copiilor suficientă protecție, permițându-le în același timp și un anumit grad de autonomie. Problema siguranței pe internet a copiilor a fost abordată de un număr tot mai mare de studii care și-au propus informarea unor categorii relevante de publicuri în legătură cu practicile de utilizare și factorii de risc online pentru copii, după cum arată o inventariere făcută de cercetătorii din rețeaua EU Kids Online pentru perioada 2000-2008 (Donoso, Olafsson & Broddason 2009: 23).

Totuși, reacțiile născute din panică, ce cauzează restricții și interdicții suplimentare, sunt în continuare considerate ca fiind soluții viabile în ceea ce privește modalitățile adulților de mediere a activităților întreprinse de copii online. În ciuda îngrijorărilor cu privire la ”copii în situații de risc”, disonanțele la nivelul diferitelor discursuri despre risc, cât și interpretările copiilor și ale adulților cu privire la ce constituie risc, sau răspunsurile la situații de risc, necesită o privire mai atentă.

Discrepanțele în reprezentările ”copiilor în pericol”, între diferite discursuri cu privire la riscuri, interpretarea, atât din partea adulților, cât și a copiilor, a unor situații ca fiind riscante, precum și reacțiile generate (îndeosebi cele panice), fac ca orice intervenție referitoare la siguranță ori strategie de mediere să fie cel puțin problematică. În acest context, două mituri contrastante par să perpetueze luări de poziții eronate și neproductive: pe de o parte, mitul copilului expert (*”the cyber-kid”*), care nu are nevoie de indicații, nivelul lui de experiență și expertiză devansându-l cu mult pe cel al părinților lui, iar pe de altă parte, mitul inocenței (Meyer, 2007), care reproduce imaginea copilului victimă într-o continuă poziție de dependență

față de protecția și controlul adultului (Livingstone, 2002). Ambele mituri eșuează în a surprinde multiplele nuanțe și complexitatea rolurilor în care copiii se pot afla online. Prima poziție nu ține cont de gradul de dezvoltare insuficientă a abilităților sociale și a capacității copiilor de a interpreta situații sociale complexe (inclusiv online), iar cea de a doua poziție rezervă copiilor doar roluri de receptoare pasive de conținuturi, fără să ia în calcul situațiile în care copiii apar ca actanți, inițiatori ai interacțiunilor sau chiar inițiatori de comportamente problematice online (e.g. agresivitatea online față de alți copii).

Din această perspectivă, medierea parentală are un statut problematic. Părinții sunt în continuare priviți ca responsabili pentru activitățile, acțiunile și siguranța online a copiilor lor, cu toate că o serie de factori par să submineze eficiența influenței lor. Mai mult, situația particulară a părinților români, slab pregătiți pentru a face față problemelor complexe ridicate de mediul online în continuă schimbare, trebuie luată în considerare.

Teza explorează construirea discursului despre riscurile online legate de utilizarea internetului și de practicile de conectivitate socială ale copiilor și adolescenților (e.g. prin rețele sociale online și mesagerie instant), oferind în același timp posibilitatea comparației cu practicile respective efective. Scopul lucrării este unul dual, orientat spre teorie și intervenție; își propune să identifice diferitele perspective/construcții privind copilul și copilăria, promovate implicit sau explicit de diferiți "formatori de opinie" sau "decidenți" ce influențează discursurile și politicile/intervențiile legate de folosirea Internetului de către copii (în principal grupări guvernamentale și internaționale cu prerogative legislative, media, profesori și părinți) și să ofere informații referitoare la modul în care aceste construcții specifice pot îngreuna procesul de intervenție și reglementare. În al doilea rând, percepțiile pe care le au adulții și în special părinții despre riscurile online circumscriu în egală măsură un set de activități și comportamente dezirabile din partea copilului, definesc rolul "adecvat" unui copil și în ultimă instanță, definesc ceea ce constituie copilul. Percepțiile și preprezentările părinților sunt contrazise frecvent de ceea ce copii fac în realitate pe Internet. Discursul academic, integrând din ce în ce mai mult perspectiva copiilor, își aduce contribuția la demitizarea riscurilor online.

Aceasta lucrare își propune să clarifice din perspectiva sociologiei copilăriei, conceptele de copil și copilărie așa cum apar ele vehiculate în diferite discursuri ale adulților, fie părinți sau profesori, fie formatori de opinie/decidenți sau sfera academică. O contribuție importantă în stabilirea fundamentului teoretic a fost adusă prin readucerea în prim plan a

conceptului de reprezentare socială, fapt ce a permis o analiză dinamică a viziunii adulților privind riscurile online și comportamentul copiilor online. Contribuțiile lui Moscovici (1984) și Abric (1994) în dezvoltarea conceptului au fost reevaluate în contextual temei riscurilor online. Reprezentările despre “copii online” și “riscuri online” sunt concepte centrale. De asemenea, relația dintre reprezentări și modul în care acestea sunt transpuse în discursurile privind riscurile online au fost analizate utilizând un model teoretic generos, anume modelul cogniție-discurs-societate al lui Teun van Dijk (1998). Contestarea reprezentărilor parentale privind riscurile online, readuce în atenție discordanța între activitățile considerate dezirabile și cele reale ale copiilor, astfel încât re poziționarea și reanalizarea conceptului și condiției de copil devin imperative.

Cu precădere, au fost investigate câteva activități online considerate riscante, cu copiii în roluri active: folosirea internetului pentru a accesa site-uri cu un conținut explicit sexual, folosirea internetului (inclusiv a mesageriei instant, e-mailului, accesarea de site-uri pentru întâlniri) pentru a contacta/ a discuta online cu persoane necunoscute, stabilirea și întâlnirea efectivă față în față cu oameni cunoscuți mai întâi online și angajarea copiilor în comportamente online problematice în relație cu alți copii (itemi de cyber-bullying). Analizele pentru acest studiu au fost extrase dintr-o anchetă socială efectuată pe 1806 de copii cu vârste cuprinse între 10 și 18 ani, derulată în 101 clase din școlile și liceele din Cluj-Napoca în luna noiembrie a anului 2007.

Prima parte a lucrării are un caracter descriptiv și analizează perspective moderne privind copilul și copilăria, accentuând tendințele actuale în literatura de specialitate privind riscurile online, ce urmează modelul nou al sociologiei copilului ce recunoaște un rol mai activ al copilului. Tot în prima parte, conceptul reprezentării sociale este discutat în relație cu riscurile online. Sunt prezentate și discutate o serie de moduri în care copilul folosește Internetul, acordându-se o atenție deosebită interacțiunii sociale (în special rețelelor de socializare online), precum și funcțiilor specifice ale acestor rețele din perspectiva sociabilității, a utilizărilor și riscurilor posibile.

Imaginea copilăriei ca formă socială în cadrul căreia copiii nu doar își reproduc mediul social și își însușesc / internalizează societatea și cultura, ci le creează împreună cu adulții, presupune un anumit grad de libertate de acțiune (Corsaro în Qvortrup, 2005: 232). În ciuda acestui fapt, perspectiva copilului ce trebuie privit ca actor social, ființă completă “cu viață în

plină desfășurare, nevoi și dorințe” (Corsaro 1997: 8), ce a castigat teren ca urmare a tendințelor favorabile în acest sens în dezbaterile privind opoziția dintre structuri și acțiune socială /actori sociali (James & Prout, 1997: xii) trebuie nuanțată de realitatea conform căreia viața copilului nu are coerență dacă se desconsideră relația lui cu adultul și nu poate fi analizată fără a lua în calcul această variabilă. Totuși, poziția de superioritate a adultului ce caracterizează copilul ca o ființă incompletă/ în devenire s-a dovedit a fi extrem de problematică și neproductivă, cum a semnalat Wyness (2000). El vorbește despre o criză a înțelegerii copilăriei, ce are nevoie de o nouă încadrare ce să încorporeze operativitatea, responsabilitatea copilului și creșterea independenței. Această poziție se conturează pe marginea ideii conform căreia copiii formează o clasă separată și subordonată adulților (Thorne, 1987, 1993) recunoscând potențialul distructiv al status-quo-ului anterior privind luptele de putere între autoritatea adultului și copil (Ito et al., 2008: ix).

Poziția copilăriei pare să fie tot mai problematică în contextul mediului online și rețelelor sociale online. De asemenea, “a conferi putere” (*empowerment*) unul din cei mai frecvent folosiți termeni în discursurile privind politicile de sporire a siguranței utilizării internetului, pare a fi un concept nebulos, rareori pus în practică în accepțiunea lui reală. O parte din teoreticieni și practicieni îl folosesc în propunerile înaintate în vederea extinderii dreptului copilului de a hotărî și acționa în acord cu propriile nevoi, aplicația reală a “facilitării” rareori se abate de la calea prevăzută de reglementările și normele adulților. După cum evidențiază Lavalette (în Qvortrup, 2005), ”facilitarea” a devenit parte integrantă din “dicționarul de management” al bunăstării și reflectă strategii de privatizare și comercializare a serviciilor, menite să ofere “clienților” “puterea” de a alege dintr-o gamă destul de limitată de servicii disponibile. De asemenea, mă tem că “facilitarea” ar putea avea o direcție similară în contextul discursurilor și politicilor privind utilizarea internetului de către copii.

Astfel, nevoia de a acorda o atenție sporită modului în care discursurile conturează subiectul riscurilor online, pare evidentă. Pornind de la bogatul triunghi conceptual discurs-cogniție-societate al lui Teun van Dijk (1998), triunghi folosit în conceptualizarea ideologiei ca reprezentare și discurs, am încercat să analizez modul în care reprezentările sociale sunt constituite, validate sau chiar contrazise în diferite discursuri concurente privind “riscurile online” și “copiii online”. Fundamentul acestei teze îl constituie o abordare socio-cognitivă a analizei schimbărilor în reprezentările sociale legate de copii online și copii în situații de risc online în intervențiile discursive ale instituțiilor precum media, corpurile internaționale și mediul

academic.

Urmând sfatul Soniei Livingstone (2002) am încercat să țin cont de trei principii importante de cercetare:

1. Evitarea panicii morale, judecata normativă sau părtinitoare, până în punctul în care cercetarea devine profund descriptivă privind natura și contextul utilizării internetului.
2. Contextualizarea modului în care copiii utilizează internetul, negând astfel binecunoscuta opoziție între viața online și offline a copiilor. Comunicarea și relațiile virtuale ale copiilor dezvoltă și sunt dezvoltate în principal de practicile și rutina vieții cotidiene.
3. Evidențierea faptului că, în mod clar, copiii sunt agenți sociali, nu doar victime ale practicilor legate de internet. Ei folosesc atât comunicarea online cât și offline intenționat pentru a-și susține rețelele sociale, a se deplasa liber între forme de comunicare, folosindu-se de relațiile online pentru a și le întări pe cele offline și vice-versa (Livingstone, 2002).

Prima parte continuă printr-o reflecție asupra modului în care copiii folosesc tehnologiile de socializare online (*social media*) și posibilele zone problematice legate de utilizarea acestora, în special Site-uri de Rețele Sociale Online (SNS). Realitatea că tinerii folosesc extrem de des tehnologiile de socializare, în special serviciile de mesagerie instant și rețele sociale online nu mai constituie o descoperire sau o surpriză pentru vreun cercetător în acest domeniu. Conceptul de *genuri de participare* (Ito et al., 2009) este folositor în descrierea diferitelor tipuri de implicare ale tinerilor cu noile media (*new media*). O parte din aceste tipuri de participare, spre exemplu *petrecerea timpului împreună*, sunt privite de adulți, părinți și profesori, mai degrabă ca *pierderea timpului în mod inutil*, decât ca o experiență/proces de învățare. Ca răspuns la restricțiile și regulile impuse de adulți, majoritatea copiilor adoptă strategii *subversive* pentru abordarea barierelor tehnice și sociale ce stau în calea petrecerii timpului împreună și a practicilor sociale. Această tendință de oscilare între regulile impuse de adult și tehnicile subversive ale copilului, suplimentate și susținute uneori de capacitatea tehnică a copilului de a se elibera de restricțiile adultului, sporesc frica recurentă a adultului legată de riscul la care se expune copilul în cursul activităților pe care le întreprinde online. O descoperire importantă privind politicile recomandate este că simplificând accesul la divertisment și comunicare online

ar putea, pe termen lung, să aducă beneficii copilului, încurajându-l să îi lărgescă sfera de obiective pentru care folosește internetul și favorizând abordarea unor activități considerate mai valoroase din punct de vedere social, cum ar fi educația și îmbunătățirea carierei (Livingstone & Helsper 2007: 693).

Un aspect îngrijorător este relația dintre folosirea tehnologiilor de comunicare și informație ICT, în special “media sociale” și sociabilitatea. Teoriile bazate pe paradoxul internetului formulat de Kraut (1998) au evidențiat în mod panicard înlocuirea comunicării “autentice” și a relațiilor autentice cu relații superficiale și comunicare online descrise ca fiind volatile, lipsite de satisfacții, fragmentate și incomplete. De asemenea, internetul e invinuit că înlocuiește alte părți importate ale vieții. Prezumția făcută de teoria efectului de dislocare socială (Lee și Eddie, 2002) este că timpul petrecut în activități mediate tehnologic vor duce la înlocuirea altor activități, de o mai mare importanță, cum ar fi interacțiunea socială, esențială pentru dezvoltarea psihosocială a copilului.(Neuman, 1991).

Totuși, cercetări ce au luat în considerare variabile contextuale și de mediere, au concluzionat că internetul are un impact pozitiv și asupra anumitor tipuri de sociabilitate. Utilizatori pe termen lung câștigă mai multe contacte sociale comparativ cu utilizatorii pe termen scurt. Accesul la internet s-a dovedit a avea un impact pozitiv asupra contactului social și integrării culturale.

Prima parte se încheie cu o serie de considerații privind implicațiile rețelelor sociale online pentru bunăstarea psihosocială a copiilor. Anumite practici asociate acestor rețele, cum ar fi “colecționarea” prietenilor (“*friending*”, după cum precizează danah boyd, 2006, în analiza ei asupra rețelelor Friendster și MySpace, sau Ito et al., 2009a: 37), dincolo de apariția unor îndoieli privind ideea de prietenie, ar putea da naștere unor temeri din partea părinților. A avea o definiție largă a termenului de “prietenie” rezultă în a avea mulți așa-ziși prieteni, dintre care unii ar putea să nu fie bine intenționați. În ciuda temerilor curente privind tinerii care dezvăluie informații personale, rezultatele cercetărilor arată ca nevoia de îngrijorare se află în disproporție cu ceea ce se întâmplă în fapt. În analiza întreprinsă asupra profilurilor de MySpace, Jones et al. (2008) au concluzionat că utilizatorii exercită un grad ridicat de control asupra informațiilor private, foarte puțini utilizatori făcând publice informații personale cum ar fi numere de telefon, adrese, deși utilizatori mai tineri (18-19) se angajează mai mult în publicarea acestor informații decât adulții. Totuși, studiul lor nu a descoperit dovezi cu privire la publicarea în masă a

informațiilor ce ar putea fi utilizate cu ușurință în vederea urmăririi persoanei ori a altor tipuri de hărțuire offline. Mai mult, Ito et al. (2009) a concluzionat că în ciuda pretenției cum că aceste site-uri sunt medii în care tinerii stabilesc relații noi și potențial dăunatoare, adolescenții tind să se rezume la relațiile stabilite în școală, tabere sau activități sportive. Aceste medii sunt definite ca spații egalitare, în care adolescenții adesea consideră participarea adultului ca fiind ciudată, nedorită și neplăcută (p.39). Participarea părinților este adesea privită ca o încălcare a intimității, deoarece copiii îi consideră ignoranți în ceea ce privește normele sociale acceptabile în aceste spații de interacțiune, precum și lipsiți de noțiunile de bază privind funcționalitatea și posibilitățile de utilizare a site-urilor de relaționare socială online așa cum sunt ele înțelese de adolescenți.

Mai mult, practicile de reciprocitate în cadrul acestor rețele, cum ar fi comentariile (ca formă de gratificare reciprocă), au efecte pozitive asupra respectului de sine. Valkenburg, Peter & Schouten (2006) au descoperit că feedback-ul vizibil public, care funcționează ca “o formă de monedă culturală” (boyd, 2007) în cadrul profilurilor adolescenților, are un efect pozitiv asupra respectului de sine și bunăstării lor psihice.

A doua parte este construită în jurul riscurilor legate de utilizarea internetului de către copii și de practicile care se află, de ceva vreme, la baza temerilor părinților și a tentativelor de reglementare, atât din perspectivă legislativă cât și din punct de vedere social și tehnic (reglementări și restricții ce țin de arhitectura site-urilor – aspecte tehnice ale site-urilor și aplicațiilor web). Pe măsură ce teama de ceea ce copiii ar putea întâlni crește exponențial și nivelul de toleranță pentru abuz scade, adulții au limitat sistematic oportunitățile copiilor de a se juca în mod spontan, nesupravegheat, organizând orarul copilului în jurul activităților ce asigură și întăresc controlul și reglementările parentale, după cum evidențiază Corsaro (1997: 38). Această tendință este clară atât în cazul folosirii internetului de către copii precum și în cazul particular al practicilor acestora de conectare și sociabilitate online.

Mai întâi, am amintit conceptul de panică morală ca o temă recurentă ce stă la baza discuțiilor legate de riscurile online. În aprecierea prejudiciului real/ obiectiv, se pare că riscul de a face rău, de a dăuna efectiv, este mai mare când copiii sunt expuși la conținut neadecvat vârstei lor. Totuși, relația dintre risc și prejudiciu/ daună trebuie evaluată în mod continuu prin cercetare empirică, din moment ce analizele efectuate până acum relevă efecte neuniforme și uneori lipsa totală a efectelor dăunătoare. Astfel, analiza unui “profil de risc” al copiilor este extrem de

problematică și dificilă. Distanțarea dintre riscuri de conținut, contact și conduită, dezvoltată de rețeaua de cercetători EU Kids Online, este utilă în furnizarea unei structuri privind riscurile la care sunt expuși copiii online, în ciuda suprapunerii evidente a diferitelor roluri pe care copiii le pot juca la momente diferite:

- “conținut” se referă la o situație în care copilul este receptorul pasiv al informației neadecvate (ex. Conținut pornografic, violent, discriminant, prezentând auto-mutilare)
- “contact” se referă la o situație în care copilul este receptorul comunicării/mesajului (victima)
- “conduită” se referă la o situație în care copilul este initiatorul/instigatorul comportamentului neadecvat (autorul).

(Byron, 2008)

În al doilea rând, am revizuit o parte din literatura internațională legată de expunerea copiilor la materiale pornografice/cu conținut sexual explicit, contacte online periculoase-nedorite (“pericolul străinului”), comportament online agresiv față de alți copii (comportament denumit *cyber-bullying*) și, nu în ultimul rând, legat de riscurile privind intimitatea, de exemplu dezvăluirea informațiilor cu caracter privat sau personal online. O definiție a materialelor dăunătoare ar trebui să țină cont de standardele, normele și valorile curente, dar și de reglementări formale (ce vizează explicit materiale ilegale, cum ar fi imagini conținând minori abuzați și pornografie infantilă). Totuși, o distincție clară între ceea ce este ilegal și ce este considerat a fi “de bun gust” sau “decent” (și opusul acestora, jignitor, indecent), conform standardelor curente de toleranță publică ar trebui avută în vedere, după cum sugerează Millwood Hargrave și Livingstone (2006). Dacă răul efectiv provocat de materialele ori contactele dăunătoare (ce ar putea fi diferite de cele jignitoare) sunt dificil de indicat cu exactitate, tehnicile de măsurare obiectivă ale prejudiciului sunt întâmpinate cu și mai multă dispută și dezacord (Introducere: 21). Astfel, probe solide privind prejudiciu generat de conținut (și contact) sunt necesare pentru a putea concluziona asupra politicilor de intervenție eficiente și raționale.

O proporție substanțială de minori este expusă materialelor cu conținut sexual explicit menite pentru consumul adulților. Mai mult, metode noi de acces la materiale pornografice au devenit disponibile adulților dar și copiilor; telefoane mobile cu capacitatea de a accesa internetul, PDA-uri și console de jocuri asigură un acces tot mai ridicat la internet, prea puține

restricții de vârstă în accesarea acestor tipuri de conținut fiind implementate. Copiii sunt curioși când vine vorba de materiale cu conținut sexual, însă astăzi “procesul este mai ușor, mai rapid, anonim, și mai probabil să aducă orice dorește copilul pe ecranul calculatorului, iar uneori lucruri pe care copilul nu și le dorește”(Strasburger și Wilson, 2002: 308–9).

Discuțiile privind posibilele efecte pe care le poate avea expunerea la pornografie ar trebui să se abțină de la afirmații monolitice care presupun automat că toate cazurile în care minorul este expus materialelor cu conținut sexual explicit trebuie să aibă efecte negative. Totuși, cercetările existente privind experiența copiilor în aceste instanțe sugerează, într-adevăr, că expunerea tinerilor la astfel de conținut va produce o serie de efecte negative identificabile și măsurabile, mai ales când aceasta are loc în mod involuntar (Flood and Hamilton, 2003a: 36–52).

Dintre aceste efecte, dezvoltarea unor atitudini mai liberale din punct de vedere sexual și mai multe cunoștințe factice sunt considerate problematice. Copiii mai mici, pe de altă parte, ar putea fi socați, deranjați sau îngroziți de expunerea prematură și neintenționată la conținut explicit sexual, ori ar putea chiar să fie expuși la comportamente ce sunt dincolo de granițele normelor social acceptate (ex. Sex cu mai mulți parteneri, sadomasochism, etc).

În ciuda preocupării publice cu privire la expunerea copiilor la conținut sexual explicit, există dovezi puține și parțiale cum că ar exista o relație între o asemenea expunere și un prejudiciu concret, cu excepția materialelor ce combină conținut sexual și violență. După cum observă Millwood Hargrave & Livingstone (2006: 18), limitările metodologice ale acestui domeniu de cercetare sporesc neclaritatea problemei, însă lipsa probelor ar putea de asemenea sugera că imaginile nu sunt dăunătoare copiilor, deși ar putea fi deranjante pe termen scurt.

În ceea ce privește riscurile legate de contact, cel al pedofililor generează cele mai multe griji și temeri parentale. Cercetările întreprinse (e.g. Livingstone și Bober, 2005) arată că 31% dintre copiii între 9-19 ani care intră pe internet săptămânal, afirmă că au primit conținut sexual nedorit prin intermediul email-ului, chat-ului, mesageriei instant sau mesageriei text pe telefonul mobil. Peter, Valkenburg și Schouten (2006) au descoperit că minorii cu vârsta între 12-14 ani au tendința de a discuta online cu străini mai mult decât alți adolescenți. Rezultatul lor contestă prezumția că la această vârstă copii prezintă un grad scăzut de discriminare privind relațiile și interacțiunile sociale.

Studiile efectuate demonstrează că există un procent ridicat de tineri care se întâlnesc cu

strains în afara internetului, față în față, strains pe care i-au cunoscut în primă instanță pe internet (ex. 22% în Norvegia; Millwood Hargrave și Livingstone, 2008, 33% în cadrul proiectului ‘*Riscuri si Efecte ale Utilizarii Internetului de catre Copii si Adolescenti*’¹)

Un alt risc evaluat în prezenta lucrare este cel al fenomenului de *cyber-bullying*. Agresiunea pare că s-a mutat din curtea școlii în mediul online, cu implicații serioase datorită potențialei anonimități, a gradului scăzut de angajare cu victima datorită distanței permise de tehnologie între abuzator și victimă, o apreciere scăzută a prejudiciului sau răului provocat datorită lipsei stimulilor non-verbali cum ar fi expresii faciale sau limbaj corporal și o teamă scăzută de repercursiuni. *Cyber-bullying* este în fond un tip de comportament agresiv care are loc prin intermediul tehnologiei, spre exemplu prin trimiterea de mesaje amenințătoare, publicarea unor lucruri neplăcute despre anumite persoane, circularea și distribuția imaginilor și filmelor neplăcute cu alte persoane.

Comportamentul de *cyber-bullying* sau de agresivitate online poate fi deosebit de periculos deoarece se răspândește repede, poate uneori să aibă o vizibilitate ridicată, poate avea un caracter omniprezent, prin capacitatea sa de a se infiltra în medii de regulă considerate ca fiind “zone sigure” cum ar fi casa unei persoane. Cazul lui Megan Meier, adolescentă ce s-a sinucis în 2006 după ce a căzut victima unei campanii de *cyber-bullying* organizată de mama unei colege de clasă, ce a pretins a fi un adolescent online, a atras și mai multă atenție asupra acestei probleme.

În cele din urmă, în secțiunea dedicată celor mai predominante preocupări privind riscurile, am analizat literatura legată de riscurile asupra intimității / datelor cu caracter personal, anume publicarea informațiilor personale online, dar și a practicilor de disimulare, care ar putea fi indicii pentru comportamente de risc mai ridicat, cum ar fi comportamente ce au ca scop căutarea de noi “senzații tari”.

De asemenea, conform unui studiu Ofcom (UK) recent (2010), aproximativ unul din șase copii afirmă că “este mai ușor să mențină anumite lucruri secrete pe Internet decât în viața reală” (16%) și unul din șapte copii cu vârste cuprinse între 8 și 15 ani spun că “se simt mai încrezători online decât în viața reală” (14%), sau că “le este mai ușor să vorbească despre lucruri personale

---

¹ Proiectul ‘Risc si Efecte ale Utilizarii Internetului de catre Copii si Adolescenti: Perspectiva Evolutiei catre Societatea Cunoasterii’, sponsorizat de Ministerul Educatiei din Romania, schema de subventie de tip A CNCSIS (nr. 1494/2007); echipa de cercetare coordonata de Dr. Maria Roth, Universitatea Babes-Bolyai, Facultatea de Sociologie si Asistenta Sociala. Conducatori de proiect: Maria Diaconescu, Monica Barbovschi. Alti membrii ai echipei: Imola Antal, Cristina Baciu, Diana Damean, Bogdan-Mihai Iovu si Eva Laszlo.

pe Internet” (14%).

Pentru adolescenți, relația dintre sinele online și offline are o natură particulară. Ca membrii ai unor grupuri online/offline, vizibilitatea (și răspunderea) restrânge posibilitatea disimulării, cel puțin în cercul lor de prieteni sau în cel al prietenilor prietenilor lor. Mai mult, adolescenții adoptă diferite strategii de optimizare a procesului de selecție al contactelor de încredere (prin intermediul referințelor, de exemplu prieteni sau colegi care oferă “votul de încredere” și care pot confirma că persoana în cauză este demnă de încredere). De exemplu, elementele *de garanție* (Walther & Parks, 2002) – legatura dintre sine și prezentarea sinelui online ar putea reduce decepția. Pozele pe profilurile SNS și referințele pot avea funcția unei garanții.

Totuși, experimentele identitare întreprinse pe internet s-ar putea dovedi a avea o serie de beneficii. Valkenburg și Peter (2008) afirmă că adolescenții care experimentează online cu propria identitate, de asemenea comunică mai des cu o gama largă de persoane, fără vreo consecință negativă asupra unității conceptului de sine și a competențelor sociale. Dimpotrivă, au descoperit dovezi ce arată ca aceasta comunicare cu o varietate de persoane pe internet ar putea chiar să le îmbogățească competențele sociale offline. Mai mult, studiul lor cuprinzător atât asupra antecedentelor (singurătate și anxietate socială) precum și asupra consecințelor (unitatea conceptului de sine și competența de sine) a experimentării online cu propria identitate, subliniază importanța pe care o are luarea în calcul al efectelor de mediere.

Practicile de dezvăluire a informațiilor, datorită vizibilității lor, sunt oportunități de învățare a normelor sociale și etichetei SNS. Statutul social și negocierea relațiilor sunt făcute publice și explicite, oferind adolescenților un context pentru învățarea de la alți membrii ai aceleiași generații, prin observarea comportamentelor adecvate și acceptabile social ale acestora (Ito et al., 2009: 38).

Având loc cu o tot mai mare frecvență în adolescență, asumarea riscurilor este atât un imperativ pentru formarea identității (Hope, 2007), pentru procesul de creștere (Pardeck & Pardeck, 1990) și creștere a autonomiei, precum și un mod de a se distanța de autoritatea adultului. Funcția de dezvoltare a asumării riscului (Byron, 2008 capitolul 2) se află în corelație directă cu necesara actualizare de sine. Practicile și experimentele online ale tinerilor ar putea avea nevoie de un anumit grad de autonomie și independență ce, pe de-o parte, sunt necesare pentru dezvoltarea diferitelor aptitudini digitale și sociale, însă ar putea amplifica temerile

părinților, pe de alta. Mai mult, pot aborda strict activitățile pe care le percep ca fiind interzise ori restrânse (Byron 2008: 38), astfel încât, o conștientizare a riscurilor nu îngrădește în mod implicit comportamentul de asumare al riscurilor de către copii. Cercetarea întreprinsă de Millwood Hargrave și Livingstone (2008) a aratat că o creștere în conștientizarea potențialelor riscuri nu pare să oprească majoritatea copiilor din angajarea în asemenea instanțe. Astfel, strategiile părinților pentru a asigura securitatea copiilor în mediul online (și offline) trebuie să echilibreze tendințele antagonice, anume încercarea copiilor de a câștiga și mai multă libertate și cea a părinților de a încerca să mențină controlul asupra activităților întreprinse de copiii lor pentru cât mai mult timp.

Tot în a doua secțiune, am abordat principalele temeri ale părinților legate de utilizarea internetului de către copii, încercând să definesc o parte din implicațiile stilurilor parentale asupra strategiilor de mediere cu o contextualizare pentru părinții români, pornind de la rezultatele Flash Eurobarometrului (2008) privind siguranța pe Internet, cu respondenți părinți.

Pornind de la perspectiva protecționistă în opoziție cu cea care oferă un rol activ copilului, medierea parentală și intervenția adultului în general sunt problematice. Părinții sunt considerați, încă, responsabili pentru activitățile, acțiunile și siguranța copiilor online, chiar dacă o serie de factori fac ca influența lor să fie adesea inefficientă. Mai mult, situația particulară a părinților români, insuficient pregătiți pentru a înfrunța problemele ce apar datorită complexității mediului online, aflat în continuă schimbare, trebuie luată în considerare. Cercurile academice au început să solicite studii ce informează adecvat cu privire la riscuri, în același timp susținând menținerea unui mediu online sigur care să le permită totuși copiilor să exploreze oportunitățile disponibile.

O serie de abordări ale stilurilor parentale pot fi luate în considerare în legătură cu gradul variabil de control pe care părinții îl exercită asupra copiilor lor, două din acestea fiind: stilul axat pe control versus cel ce susține autonomia (Grolnick & Ryan 1989), autoritar versus autoritativ, bazat pe dihotomii cum ar fi sensibil/insensibil sau restrictiv/permisiv (Baumrind, 1978) și extensia tipologică introdusă de Maccoby & Martin (1983), cu introducerea stilului parental dezangajat, caracterizat de neglijență și lipsa implicării). De asemenea, diferite viziuni asupra termenului “control” au dus la întrebări cu privire la efectul benefic sau dăunător al acestuia asupra copiilor (Grolnick 2003: x-xi), al doilea bucurându-se de tot mai multă susținere în lumina perspectivelor recente asupra capacității de agent a copilului. Progrese în teoria

socializării au schimbat discuția de la o perspectivă unidirecțională la una bidirecțională bazată pe modele de relații tranzacționale și în care calitatea de agent a copilului este recunoscută. (Kuczynski 2003).

Bazându-se pe o tipologie anterioară referitoare la strategii de mediere online, Kalmus și Roosalu (2010: 6) au generat un total de patru indecși de mediere parentală:

- *Mediere socială* (a sta în apropierea copilului când acesta este online: a sta împreună cu el când este online; a întreba/vorbi cu acesta despre ceea ce face sau a făcut online);
- *Mediere monitorizantă* (verificarea calculatorului la un moment ulterior, pentru a vedea ce site-uri a accesat copilul, verificarea mesajelor aflate în contul de email/mesagerie instant, a verifica dacă are sau nu un profil pe un site de relaționare socială/comunitate online);
- *Mediere restrictivă* (a nu îi permite copilului să petreacă foarte mult timp online; să discute cu persoane pe care nu le cunoaște în viața reală, să folosească e-mail/aplicații de mesagerie instant, chat room-uri, să își creeze un profil în cadrul unei comunități online, să acceseze anumite site-uri, să downloadeze muzică, filme, jocuri, să facă cumpărături online, să distribuie informații cu caracter personal);
- *Soluții tehnice* (software pentru filtrare și monitorizare date).

Mulți dintre părinți se simt insuficient pregătiți pentru a-și proteja copii de posibilele pericole online, astfel, lipsa informațiilor și aptitudinilor privind spațiile și practicile online ar putea genera strategii de protecție excesivă/blocare (ex: interdicții complete, generale ce protejează copilul de riscuri dar care îi îngrădesc de asemenea și posibilitatea de a profita de oportunități valoroase). Pe de altă parte, copiii cresc cu o înțelegere digitală mai sofisticată, pe care o folosesc adesea în schimbul dintre viața online și cea offline, jonglând cu acestea fără cel mai mic effort.

În cadrul tipologiei dezvoltate de Kalmus și Roosalu (2010), părinții români au fost incluși în categoria de mediere parentală restrictivă, orientată social ce determină două stiluri parentale diferite. România reprezintă un caz aparte în analiza celor doi cercetători, fiind caracterizată de o proporție ridicată dintre părinții ce practică strategie restrictivă, pe de-o parte (cel mai mare scor de restricție), și o mare proporție de părinți orientați social, pe de altă parte.

O serie de factori culturali și instituționali diferiți ar putea juca un rol în acest caz. În

cadrul țărilor post-socialiste, România este cea cu cel mai scăzut grad de prezență în grădinițe (Roosalu & Täht 2010, apud. Kalmus & Roosalu, 2010) și cu cea mai joasă participare a forței de muncă de sex feminin. Astfel, supravegherea parentală și îngrijirea copilului, în general, și în medierea utilizării internetului, în particular, ar putea fi mai fezabilă și normalizată ca parte componentă a responsabilităților parentale. Această prezumție completează rezultatele studiului Flash Eurobarometer (2008) asupra părinților, unde părinții români au avut scoruri mai scăzute decât copiii în ceea ce privește utilizarea internetului în general², de asemenea au avut cele mai puține utilitare (software) de monitorizare și filtrare instalate (EC, 2008: 48) și au fost de asemenea, cei ce au arătat cel mai frecvent (30%) lipsa cunoștințelor ca motiv pentru lipsa acestor utilitare (comparativ cu restul scorurilor pentru răspunsul “lipsa cunoștințelor”) (EC, 2008: 49), fapt ce explică proporția scăzută per total a părinilor “orientați-tehnic” în modelul lui Kalmus și Roosalu.

Indicatorii pentru măsurarea medierii parentale din cadrul proiectului “*Riscuri și efecte ale utilizării internetului în rândul copiilor și adolescenților*” (2007-2008) reflectă caracteristicile implicării părinților în activitățile online ale copiilor și invită la reflecții asupra legăturii acestora cu stilurile parentale în contextul activităților copiilor, inclusiv offline.

A treia parte conține principalul corp metodologic și analitic. Perspectiva copilului în postura de receptor al conținutului sau partener în interacțiuni pare a se bucura de mult mai multă atenție, comparativ cu instanțele în care acesta este un initiator activ al interacțiunilor online (și offline) sau chiar se angajează în comportament problematic, cum ar fi cel de agresiune online (*cyber-bullying*), în care rolurile posibile nu sunt întotdeauna determinate și clare.

În vederea explorării reprezentărilor sociale predominante privind interacțiunile online ale copiilor și procesul apariției lor în România contemporană, am întreprins cercetări empirice asupra categoriilor principale de agenți, care, prin intermediul discursurilor lor, generează și reproduc aceste reprezentări sociale. Varietatea acestor agenți, precum și varietatea metodelor pe care le utilizează în producția și distribuția discursurilor lor constituie parte integrantă a

---

² În majoritatea țărilor, numărul părinților ce utilizează Internetul a fost mai ridicat decât cel al copiilor, la nivel European, aceasta diferență a fost de 9 puncte procentuale (84% de părinți vs. 75% de copii). În ceea ce privește nivelul fiecărei țări, cea mai mare diferență între cele două proporții a fost observată în Italia (82% de părinți vs. 45% copii), urmată de Belgia (92% vs. 71%) și Luxemburg (92% vs. 75%). Ca excepție, probabilitatea ca minorii să utilizeze Internetul în proporție mai mare s-a observat în Malta (88% de copii vs. 63% de părinți), România (70% vs. 58%), Polonia (89% vs. 82%) și Ungaria (88% vs. 80%). Eurobarometer (2008). N=12.750, aprox.500 în fiecare țară.

raționamentului pe baza căruia am recurs la metode de analiză empirică distincte. În cazul copiilor, metodele cantitative (anchetă) și metodele calitative (interviuri și focus grupuri) au fost combinate. În cazul profesorilor, au fost utilizate focus grupurile. Pentru principalii formatori de opinie/ grupuri co-interesate din România, în ceea ce privește reglementarea activităților online ale copiilor și siguranța lor pe internet, am efectuat interviuri cu experți și am participat la consultări și ateliere de lucru, fapt ce mi-a oferit posibilitatea de a participa la discuții informale și de a putea dobândi o mai bună înțelegere a opiniilor și atitudinilor lor. În cazul discursurilor internaționale (privite în cercetarea mea ca factor important în configurarea reprezentărilor grupurilor co-interesate naționale) am recurs la metoda analizei lingvistice sau video a documentelor (Principiile de Conectivitate Socială Sigură, enunțate de Comisia Europeană) și a materialelor video produse pentru copii și părinți, ce reflectă viziunea și temerile acestor corpuri consultative internaționale (unul dintre cele mai notabile portaluri fiind SaferInternet.org).

Abordarea multi-metodologică asigură o analiză multi-perspectivală. Perspectiva multiplă apare datorită luării în considerare nu doar a vocii și a pozițiilor actorilor ci și a grupurilor relevante de actori și a interacțiunilor acestora. Acest aspect este remarcabil, din moment ce studiile adesea arată puncte de vedere unidireționale, neglijând alte perspective mai puțin vizibile dar relevante.

Colectarea datelor a inclus:

1. Proiectul *“Riscuri și efecte ale utilizării internetului în rândul copiilor și adolescenților”* (2007-2008) – anchetă pilot online, anchetă pe bază de chestionar aplicat în școli-cu respondenți copii, interviuri de profunzime cu copii, focus grupuri atât cu copii, cât și cu profesori.
2. Consultări cu grupuri co-interesate (consultanți naționali pentru proiectul EU Kids Online 2009-2011, aprilie 2010)- chestionar online și întâlniri directe
3. Analiza lingvistică a Principiilor Comisiei Europene având 25 de membrii semnatori (furnizori de servicii SNS)
4. Analiza vizuală a reclamelor video ce promovează siguranța pe internet (SaferInternet.org)

În primul rând, am analizat o parte din activitățile online, percepute în acest moment ca implicând un grad ridicat de risc, în cadrul cărora copiii adoptă un rol mai activ: utilizarea

internetului în vederea accesării materialelor cu conținut sexual explicit, utilizarea internetului (inclusiv mesageriei instant, site-uri de întâlniri, cu scopul de a contacta și discuta cu necunoscuți online, stabilirea de întâlniri și întâlniri efective față în față, copiii ce manifestă comportament agresiv față de alți copii online (cyber-bullying), disimularea și dezvăluirea informațiilor cu caracter personal online (în special pe profile lor SNS). Evaluările propuse de prezenta lucrare sunt bazate pe studii sociale care rezultatele unei anchete pe bază de chestionare plicate pe un esantion de 1806 copii, cu vârste între 10 și 18 ani, din 101 clase cuprinzând școli generale și licee din Cluj-Napoca, în noiembrie 2007, urmate de interviuri detaliate cu copii, online și față în față, precum și focus grupuri cu copii, și focus grupuri cu profesori de școală generală și liceu.

Imaginea construită pe baza activităților online concrete ale copiilor este net diferită de cea pe care o au părinții. În ciuda faptului că un număr relativ scăzut de copii caută frecvent materiale cu conținut pornografic, această activitate pare a se afla în legătură strânsă cu cea de căutare activă a materialelor cu conținut violent și cu comportamentul de cyber-bullying. Când vine vorba despre contactul cu noi indivizi și discuțiile cu necunoscuți online, copilul indiferent/nemulțumit este cel ce adoptă cel mai des aceste practici. Indiferența și nemulțumirea sunt relevante pentru aproape toate activitățile problematice pe care le-am analizat, trăgând serioase semnale de alarmă privind deficitul sau chiar lipsa alternativelor în petrecerea timpului liber al tinerilor. De asemenea, singurătatea și depresia sunt variabile cu putere predictivă pentru practicile disimulării și dezvăluirilor online ale tinerilor. O altă practică problematică, de regulă privită de către adulți doar din perspectiva victimei, este cea a agresiunii online (*cyber-bullying*). Am folosit câțiva indicatori de implicare a copiilor în instanțe de comportament problematic față de alți copii. Din nou, elemente ca iritabilitatea au fost corelate cu comportamentele analizate, fapt ce poate duce la concluzia prezentată de studii mai detaliate dedicate fenomenului, anume cea conform căreia agresivitatea online nu este separată de agresivitatea clasică, offline, din curtea școlii.

Din rândul riscurilor clasice, predominante în temerile adulților, cum ar fi expunerea nedorită la materiale inadecvate și solicitările online, am găsit prea puține probe pentru a valida temerile în cauză. Copiii, nu doar primesc un număr mic de solicitări neplăcute online, dar o proporție și mai scăzută afirmă că sunt deranjați de aceste incidente. Chiar dacă expunerea la conținut sexual explicit are un nivel moderat, din nou, numărul de tineri deranjați de aceste experiențe este relativ scăzut. Pe de altă parte, acesta ar putea de asemenea fi un simptom al

desensibilizării, o atitudine pentru care nu am inclus indicatori.

Am vorbit, de asemenea, despre o serie de predictorii posibili privind decizia adolescenților de a fixa întâlniri online, offline, de exemplu interacțiunile online transferate la un moment dat offline, ce par a fi una dintre cele mai interesante practici active ale tinerilor.

Deși interpretările corelațiilor statistice trebuie întotdeauna primite cu scepticism și prudență, o parte din rezultate merită atenție. Mai întâi am analizat comportamentul de navigare online și legătura acestuia cu practica întâlnirilor online-offline. În mod surprinzător atât în cazul băieților cât și cel al fetelor, căutarea activă a materialelor cu caracter pornografic nu influențează decizia de a fixa întâlniri offline. Totuși, căutarea activă a sfaturilor legate de viața sexuală și navigarea pe site-uri de întâlniri, relevă o corelație pozitivă în cazul băieților. Mai mult, expunerea nedorită la solicitări cu caracter sexual online pare a avea un impact asupra comportamentului analizat în cazul băieților. Acest fapt poate fi explicat prin intermediul tipologiilor de navigare pe care băieții ce se angajează în întâlniri online/offline îl adoptă. Totuși, similar cercetărilor anterioare (Wolak et al., 2007), expunerea dorită sau nedorită la materiale cu conținut sexual explicit este mai relevantă pentru comportamentul băieților decât pentru cel al fetelor. Putem presupune că încă există un grad ridicat de auto-cenzurare din partea adolescenților în ceea ce privește recunoașterea practicilor sociale nedorite. În același timp, lipsa impactului solicitărilor sexuale asupra modelului de analiză, per total (corelat cu minimizarea importanței acestor incidente), ar putea reprezenta un indicator alarmant al atitudinii adolescenților privind sexualitatea și relațiile sexuale (instrumentalizarea relațiilor sexuale, experimentări sexuale pasagere, neangajate - fenomen descris de Peter & Valkenburg, 2008). Chiar frecvența ridicată a întâlnirilor online-offline (33% din esantionul nostru) ar putea indica o transformare similară.

Medierea parentală constituie unul din factorii principali ai analizelor întreprinse. Lipsa generalizată a cunoștințelor părinților și a controlului limitat pe care aceștia îl au asupra activităților online ale copiilor lor este în sine un motiv de îngrijorare. Trebuie menționat că mulți dintre părinții adolescenților români sunt insuficient instruiți din punct de vedere tehnic ori au foarte puține cunoștințe legate de tehnologiile sociale, în special mesageria instant sau site-uri de rețele sociale. Nu este surprinzător faptul că impactul pe care îl are monitorizarea parentală asupra deciziilor de a se implica în relații afective sau contacte (online și offline în general și în cadrul rețelelor sociale, în particular) este aproape inexistent. Dincolo de vreo intenție de a

încuraja exercitarea unui control parental mai puternic, consider deosebit de alarmant faptul că părinții știu foarte puțin despre ce fac copiii lor online, și mai ales cu cine. O serie de elemente de mediere generală offline, online și specifice rețelelor de socializare online au fost incluse în analiză, acestea manifestând o relație ambiguă cu comportamentul analizat. În conformitate cu studiile anterioare (de Groof, 2008; Fleming et al., 2006), medierea activității legate de rețelele de socializare pare să reducă incidența întâlnirilor online-offline, mai mult în cazul băieților decât al fetelor. În ciuda acestui fapt, modelele de regresie au arătat un impact contraintuitiv în ceea ce privește medierea legată de timpul petrecut pe rețele sau conținuturile accesate pe rețelele sociale online. În ultimul rând, medierea offline denotă doar asociații negative cu întâlnirile fetelor dar fără a avea vreo valoare predictivă în modelele de regresie.

Rezultatele arată că medierea offline pare să aibă un impact negativ asupra accesării de materiale cu caracter explicit sexual și de asemenea asupra deciziilor fetelor pentru întâlnirile online-offline, în timp ce medierea online arată efecte ambigue: restricțiile par să aibă inversul efectului scontat, explicația putând fi regăsită în ideea ”fructului oprit” sau în tendința copiilor (mai ales a adolescenților) de contestare a autorității parentale. În ce privește tipurile diferite de comportament online agresiv față de alți copii, numai medierea offline pare să aibă un impact reductiv semnificativ. Cu toate acestea, în lumina altor studii recente (Gallup, 2010), impactul slab al medierii online poate indica o altă problemă fundamentală, anume lipsa implicării sau implicarea parentală scăzută în activitățile copiilor, atât online cât și offline. Teza oferă, pe lângă percepția copiilor despre medierea parentală, și o comparație cu elemente extrase din Eurobarometrul Flash din 2008 pe tema siguranței pe internet a copiilor (cu părinții ca respondenți).

În afara datelor cantitative, au fost colectate date calitative în vederea cercetării amănunțite a temelor ce apar, precum și pentru a le permite copiilor să detalieze activitățile lor specifice, oportunitățile și riscurile ce rezultă din utilizarea internetului și tehnologiilor sociale. Interviu aprofundate, atât online cât și față în față³, precum și focus grupuri cu copii⁴ au fost organizate în primăvara anului 2008. În completarea acestora, membrii echipei de cercetare a proiectului “Riscuri și efecte ale utilizării internetului asupra copiilor și adolescenților;

---

³ C. Baci, D. Damean, M. Diaconescu, M.B. Iovu, M. Barbovschi

⁴ M. Diaconescu, M. Barbovschi

perspectiva evoluției către societatea cunoașterii” au organizat focus grupuri⁵ cu profesori din școli generale și licee din Cluj-Napoca.

Temele analizate în partea calitativă au implicat detalierea calității comunicării online și a utilizării tehnologiilor sociale (*social media*); posibile prejudicii psihologice rezultate din experiențe neplăcute (a fi deranjat ori supărat) în utilizarea tehnologiilor de conectivitate socială (mesagerie instant și site-uri de rețele sociale) precum și temeri și recomandări. Focus grupurile cu profesori s-au concentrat în principal asupra temerilor acestora legate de utilizarea internetului și a tehnologiilor sociale de către copii, precum și asupra utilizării internetului în scopuri educaționale și într-un mediu educațional- cu precădere în cadrul școlii.

Copii par a avea o perspectivă detaliată și coerentă asupra pericolelor implicate de utilizarea internetului și tehnologiilor sociale. De asemenea, par a prefera comportamentul protector și strategiile regulatorii parentale. Respondenții noștri au afirmat că își iau măsuri de protecție înainte de a dezvălui informații pe hi5 și de a schimba mesaje pe hi5 înainte de a face schimb de ID-uri pentru clienții de mesagerie instant. Mesaje nepoliticoase și neplăcute pot fi cu ușurință blocate sau șterse. Totuși, este important de reținut că toate intervențiile și soluțiile regulatorii menționate de respondenții copii se referă la *alte persoane*, de regulă copii mai tineri, și nu la ei înșiși. Reprezentările profesorilor privind riscurile online și prejudiciile legate de utilizarea internetului construiesc o imagine discrepantă față de cea a copiilor. În cadrul focus grupurilor organizate, profesorii au oferit o perspectivă distopică asupra utilizării internetului și tehnologiilor sociale și admit doar beneficii reduse / parțiale și în general rezultate din utilizările formal-educaționale ale mediului online.

Pe lângă interviurile cu copii și profesori, am încercat să formulez o perspectivă mai complexă a riscurilor online, utilizând informații oferite de diferiți agenți co-interesați de tema riscurilor online, la nivel național cât și internațional, grupuri sau organisme capabile de a reglementa utilizările disponibile, precum și de a influența prin poziția, autoritatea și vizibilitatea lor, poziția pe care o ocupă aceasta temă pe agenda publică.

Percepțiile asupra riscurilor au fost completate cu date extrase din consultările naționale pentru proiectul EU Kids Online II (2009-2011), la care au participat persoane din mediul academic, ONG-uri, guvern, media și noile media, industrie. Consultările s-au desfășurat cu ajutorul unui chestionar online, prin intermediul unor discuții informale și în cadrul unei întâlniri

---

⁵ I. Antal, M. Diaconescu, M. Barbovschi.

față în față la București, în aprilie 2010. Respondenții au oferit perspective nuanțate asupra tipurilor de risc online întâmpinate de copiii români, au identificat arii problematice în sporirea siguranței pe internet și au oferit sugestii legate de direcții de intervenție.

Un alt actor important în construcția unui discurs internațional și a dezbaterilor privind riscurile online este Comisia Europeană. La începutul anului 2009, Comisia a elaborat o listă de recomandări⁶ privind practici mai sigure în interacțiunea pe site-uri de rețele sociale, un document ce a fost semnat de 20 de furnizori de asemenea site-uri. Primul raport privind o mai sigură relaționare socială pe asemenea site-uri a fost publicat la începutul anului 2010 și conține o evaluare privind implementarea principiilor de către părțile semnatare. Aceste principii au fost de asemenea incluse în analiză. Principiile au fost formulate cu scopul de a spori siguranța copiilor în cadrul acestor rețele sociale virtuale fără a avea un caracter imperativ din punct de vedere juridic, însă cu menirea de a funcționa ca recomandări pentru toți furnizorii ce au semnat acordul și de a asigura un cadru de principii valabile pentru toți furnizorii ce operează la nivel european. Consider deosebit de relevantă poziționarea acestor agenți cu privire la diferite graduri de autonomie de acțiune rezervată pentru celelalte părți implicate (părinți, copii).

În vederea realizării scopului prezentei analize, am făcut câteva distincții între măsuri protecționiste/restrictive și permissive/de împuternicire. Măsurile permissive se referă la acele măsuri ce oferă utilizatorilor alternative, chiar dacă acestea nu ar fi întotdeauna în beneficiul lor (cum ar fi eludarea opțiunilor presetate cum ar fi setarea profilurilor minorilor ca implicit private). Măsurile protective sunt măsuri uni-opționale, cum ar fi interzicerea accesului la diferite site-uri de rețele sociale în cazul în care solicitantul este minor. Măsurile restrictive le încorporează pe cele protective, însă acordă control și altor agenți (cum ar fi control parental sau filtre).

Tabloul discursurilor despre risc a fost completat cu analiza vizuală a unor spoturi video destinate promovării unui mediu online mai sigur pentru copii (conținut Saferinternet.org). De remarcat privind video-urile selectate este construcția pe o poziție binară, o parte din perechile centrale fiind bun/rău, sigur/nesigur, precaut/nesăbuit, naiv/rău intenționat (caracteristică atât a necunoscuților cât și a celor de aceeași vârstă). Una din concluziile ce poate rezulta din aceasta schiță analitică este că aceste video-uri au tendința de a oferi reprezentări ale adolescenților mai

---

⁶ http://ec.europa.eu/information_society/activities/social_networking/docs/sn_principles.pdf

mult în contextul “împuternicirii”/ conferirii de putere și reprezentări ale copiilor mai mici în contextul “protecției/nevoii de protecție”.

Reprezentarea complexă a “riscurilor online”, “copiilor online” și “copiilor în pericol online” au stat la baza prezentei lucrări, chiar dacă sunt dificil de circumscris. Ele cuprind un volum variat de date factuale și convingeri normativ-evaluative cum ar fi: copiii sunt lipsiți de experiență și inocenți sau copiii ar trebui să fie expuși mediului online numai în anumite limite, strict controlate și protejați de orice fel de prejudiciu. O parte din aceste convingeri sunt adânc înrădăcinate în practicile culturale (“copiii sunt vulnerabili”) altele sunt mult mai susceptibile de schimbare ori sunt deja în curs de modificare, cum este cazul conceptului “copiilor cu bune abilități tehnice”. Discrepanțele în diferite discursuri și reprezentări sociale privind riscurile online la care sunt expuși copiii nu fac decât să pună în dificultate orice intervenție sau reglementare eficientă, atât pentru mediul online cât și pentru modul în care copiii se comportă în cadrul acestuia.

În ultimul rând discursul academic este tratat ca atare în cuprinsul lucrării: o altă voce care modelează și propune reprezentări ale copiilor și riscurilor online. Prin elaborarea acestei lucrări despre reconfigurarea reprezentărilor concurente despre copii și riscuri legate de utilizarea internetului, m-am angajat în mod intenționat într-un discurs academic sperând să contribui la reproducerea socială a cunoștințelor pe această temă. Noua sociologie a copilariei a făcut deja pași importanți în vederea atribuirii unui grad mai ridicat de autonomie copiilor și astfel deschizând domeniul de cercetare „copii și internet” spre o analiză mai intensă a riscurilor legate de “conduită”(copiii fiind în postura de actori/autori, mai degrabă decât în cea de victime). O perspectivă asupra modului în care diferite discursuri alterează reprezentările privind activitățile și riscurile la care se expun copii online ar putea extinde în continuare domeniul și să permită o direcții de intervenție mai bine orientate, precum și strategii de reglementare (orientate spre copii, părinți, profesori, industrie etc.) Imaginea schițată de aceasta teză, fie ea parțială și subiectivă, este o contribuție la înțelegerea modului în care reprezentările concurente despre riscuri online ar putea împiedica încercările de a face din mediul online un loc mai sigur pentru copii. În același timp, teza oferă o privire amplă asupra felului în care se negociază rolul copilului în contextul activităților desfășurate online, dar cu implicații puternice pentru condiția copilului în relația cu adultul în general.

Clivajele în conturarea diferitelor discursuri legate de riscurile online întâmpinate de

copii fac problematice inițiativele de intervenție eficientă și reglementare, atât a mediului în sine, cât și a felului în care copiii acționează în acest mediu.

Bibliografie (selecție):

- Abric, J.-C. (1994). L'organisation interne des représentations sociales: système central et système périphérique. In Guimelli, C. (Ed.). *Structures et transformations des représentations sociales*. Delachaux et Niestlé: Neuchâtel, pp.73-84.
- Baumrind, D. (1978). 'Parental disciplinary patterns and social competence in children'. *Youth and Society*, 9, 238-276.
- boyd, d. (2006). Friends, Friendsters, and Top 8: Writing community into being on social network sites. *First Monday*, 11(12). Retrieved 25 May 2010, from: <http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/viewArticle/1418/1336>.
- boyd, d. (2007). Why youth (heart) social network sites: The role of networked publics in teenage social life. In: D. Buckingham (editor). *MacArthur Foundation Series on Digital Learning, Identity Volume*.
- Byron, T. (2008). Safer Children in a Digital World. The Report of the Byron Review. Byron Review- Children and New Technology. Retrieved 25 March 2010, from: <http://www.dcsf.gov.uk/byronreview/pdfs/Final%20Report%20Bookmarked.pdf>.
- Corsaro, W. A. (1997). *The Sociology of Childhood*. Thousand Oaks, CA: Pine Forge Press.
- Corsaro, W. A. (2005). Collective Action and Agency in Young Children's Peer Cultures. In Qvortrup, J. (Ed.). *Studies in modern childhood : society, agency, culture*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- European Commission (2008, December). 'Towards a safer use of the Internet for children in the EU - A parents' perspective'. Flash Eurobarometer, analytical report.
- Fleming, M.J., Greentree, S., Cocotti-Muller, D., Elias, K.A., & Morrison, S. (2006). 'Safety in cyberspace: Adolescents' safety and exposure online'. *Youth & Society*, 38, 135-154.
- Flood, M. and C. Hamilton (2003a) 'Youth and Pornography in Australia: Evidence on the Extent of Exposure and Likely Effects', Discussion Paper No. 52, February. Canberra:

- The Australia Institute.
- Gallup Romania. (2010, January). *Children's needs for communication and interaction* [Nevoile de interactiune si comunicare ale copiilor]. Research report, Gallup Romania. Retrieved 25 April 2010, from:
http://www.timpimpreuna.ro/upload/p00020000_Rezultate%20sondaj.pdf
- Grolnick, W.S. (2003). *The psychology of parental control: how well-meant parenting backfires*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Grolnick, W.S., & Ryan, R.M. (1989). 'Parent styles associated with children's self-regulation and competence in school'. *Journal of Educational Psychology*, 81, 143-154.
- Groof, S. de (2008). And my mama said... The (relative) parental influence on fear of crime among adolescent girls and boys. *Youth & Society*, 39, 267-293.
- Hope, A. (2007). Risk taking, boundary performance and intentional school Internet 'misuse'. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 28(1), pp.87-99.
- Ito, M., Horst, H., Bittanti, M., boyd, d., Herr-Stephenson, B., Lange, P.G., Pascoe, C. J., & Robinson, L. (2009). *Living and learning with new media summary of findings from the Digital Youth Project*. The John D. and Catherine T. MacArthur Foundation reports on digital media and learning. The MIT Press: Cambridge, MA.
- James, A., & Prout, A. (eds). 1997. *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*. London: Falmer Press.
- Jones, S., Millermaier, S., Goya-Martinez, M., & Schuler, J. (2008, September). Whose space is MySpace? A content analysis of MySpace profiles. *First Monday*, 13(9). Retrieved 25 May 2010, from:
<http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/viewArticle/2202/2024>.
- Kalmus, V. & Roosalu, T. (2010). *Institutional Filters to Children's Internet Use. An Additional Explanation of Cross-national Differences in Parental Mediation*. Draft paper presented at E-Youth Conference, Antwerp, Belgium, May 2010.
- Kraut, R., Patterson, M., Lundmark, V., Kiesler, S., Mukophadhyay, T., & Scherlis, W. (1998). Internet paradox: A social technology that reduces social involvement and psychological well-being? *American Psychologist* 53(9): 1017-1031.
- Kuczynski, L. (Ed.). (2003). *Handbook of dynamics in parent-child relations*. Thousand Oaks, CA: Sage.

- Lavalette, M. (2005). 'In Defence of Childhood': Against the Neo-Liberal Assault on Social Life. In Qvortrup, J. (Ed.). *Studies in modern childhood : society, agency, culture*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Lee, W. & Eddie, C.Y.K. (2002). Internet and Displacement Effect: Children's Media Use and Activities. *Journal of Computer-mediated Communication* 7(2): 1–18.
- Livingstone, S. (2002). *Young people and new media*. London: Sage Publications.
- Livingstone, S. & Bober, M. (2004). *UK Children Go Online: Surveying the Experiences of Young People and their Parents*. Swindon: Economic and Social Research Council.
- Livingstone, S., & Helsper, E. (2007). Gradations in digital inclusion: children, young people and the digital divide. *New Media Society* 2007; 9(4); 671-696
- Maccoby, E.E., & Martin, J.A. (1983). 'Socialization in the context of the family: Parent-child interaction', in E. M. Hetherington (Ed.), *Handbook of child psychology: Vol. 4. Socialization, personality, and social development* (4th ed.). New York: Wiley, pp. 1–101.
- Meyer, A. (2007). The moral rhetoric of childhood. *Childhood* 14(1), 85-104.
- Millwood Hargrave, A. & Livingstone, S. (2006). *Harm and offence in media content. A review of the evidence*. Bristol: Intellect Books.
- Millwood Hargrave, A., & Livingstone, S. (2008). *Harm and Offence in Media Content: An update on the 2005 literature review*. London: The Office of Communications. Annex to Ofcom's response to The Byron Review. Retrieved March 25 2010, from: <http://www.ofcom.org.uk/research/telecoms/reports/byron/annex6.pdf>.
- Moscovici, S. (1984). The Phenomenon of Social Representations. In Farr, R.M. & Moscovici, S. (Eds.). *Social Representations*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 3-69.
- Neuman, S.B. (1991). *Literacy in the Television Age: the Myth of the TV Effect*. Norwood, NJ: Ablex.
- Ofcom (2010). *UK children's media literacy. Executive summary*. Ofcom Reports. Retrieved 25 March 2010, from: http://www.ofcom.org.uk/advice/media_literacy/medlitpub/medlitpubrss/ukchildrensml/.
- Pardeck, J. A., & Pardeck, J. T. (1990). Family factors related to adolescent autonomy. *Adolescence*, 25(98), 311-320.
- Peter, J., Valkenburg, P. & Schouten, A. (2006). Characteristics and Motives of Adolescents Talking with Strangers on the Internet. *CyberPsychology & Behavior*, 9 (5), pp. 526–530.

Retrieved 25 May 2010, from:

<http://www.liebertonline.com/doi/abs/10.1089/cpb.2006.9.526>

Strasburger, V.C. & Wilson, B.J. (eds) (2002). *Children, Adolescents, and the Media*. Thousand Oaks, CA: SAGE.

Thorne, B. (1987). Revisioning women and social change: Where are the children? *Gender and Society*, 1(1), 85–109.

Valkenburg, P., & Peter, J. (2008). Adolescents' identity experiments on the Internet. Consequences for social competence and self-concept unity. *Communication Research*, 35, 208-231.

Valkenburg, P., Peter, J., & Schouten, A.P. (2006). Friend networking sites and their relationship to adolescents' well-being and social self-esteem. *CyberPsychology & Behavior*, volume 9, number 5, pp. 584–590.

Van Dijk, T.A. (1998). *Ideology. A Multidisciplinary Approach*. London: Sage Publications.

Walther, J. B., & Parks, M. R. (2002). Cues filtered out, cues filtered in: Computer-mediated communication and relationships. In M. L. Knapp & J. A. Daly (Eds.), *Handbook of interpersonal communication* (3rd Ed.). (pp. 529-563). London: Sage Publications.

Wolak, J., Mitchell, K., & Finkelhor, D. (2007). Unwanted and wanted exposure to online pornography in a national sample of youth Internet users. *Pediatrics*, 119, 247-257.

Wyness, M.G. (2000). *Contesting Childhood*. London: Falmer Press.